



Простір, що творить спільноту: дослідження функціонування центрів спільнототворення

Дослідницький звіт



Автор_ки: Ольга Сацук, Ярослав Онищук, Аліна Хелашвілі

Над польовим етапом дослідження також працювали: Володимир Куделя, Валерій Мілосердов

Менеджерка проєкту: Ольга Сацук

Редагування: Аліна Хелашвілі

Рецензування: Анастасія Боброва

Коректура: Роксолана Машкова

Верстка: Олександр Прима

Цей звіт підготував аналітичний центр Cedos у рамках проєкту Community reBuilding за підтримки Ukraine-Moldova American Enterprise Fund (UMAEF).

Community reBuilding — це спільний проєкт Cedos та Ukraine-Moldova American Enterprise Fund, що надає фінансову й експертну підтримку для створення або оновлення центрів спільнототворення — доступних фізичних просторів, де люди з різних соціальних груп мають можливість збиратися разом для спільного проведення дозвілля, розвитку громади, співпраці та всебічної реалізації свого людського потенціалу.

Cedos — це незалежний аналітичний центр, урбаністичне бюро та спільнота, що працює над питаннями соціального і просторового розвитку з 2010 року. Ми віримо,

що кожна людина має право на гідний рівень життя. Тому метою Cedos є пошук системних причин соціальних проблем і розробка стратегій їх вирішення. Наш підхід базується на дослідженнях. Ми вивчаємо суспільні процеси та державні політики, поширюємо критичне знання, просуваємо і втілюємо прогресивні зміни, навчаємо і посилюємо спільноту прихильниць цих змін. У своїй роботі ми керуємося цінностями гідності, рівності, солідарності, партисипативності, якості та емпатійності.

Сайт Cedos: <https://cedos.org.ua/>

UMAEF — (Ukraine-Moldova American Enterprise Fund, раніше - Western NIS Enterprise Fund) – перший в Україні та Молдові регіональний фонд прямих інвестицій з капіталом 285 млн доларів США, заснований за фінансування уряду США через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Фонд має понад 29 років досвіду успішного інвестування у підприємства малого та середнього бізнесу. Загалом, фонд інвестував 190 млн. доларів США у 143 компанії із 27 000 працівників та зробив можливим залучення 2,4 млрд доларів в компанії України та Молдови.

Сайт UMAEF: <https://umaef.org/uk/>

2025 рік

● Передмова

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну не лише зруйнувало інфраструктуру багатьох громад, а й підірвало соціальні зв'язки, що становлять основу спільнот. Проект створення Центрів спільнототворення (Community reBuilding) став спробою підтримати процеси гуртування в малих громадах, де один простір часто виконує функції кількох інституцій великого міста.

Проект народився як відповідь на хвилю згуртованості з перших днів великої війни довкола волонтерства та взаємодопомоги, як спосіб вберегти «інфраструктуру гуртування» — нову форму громадської взаємодії, у якій важливими є не стіни, а сенси, не ремонт приміщень, а «ремонт змістів».

Центри спільнототворення — не просто місця для подій чи зустрічей, а осередки нової культури співжиття, у яких поєднуються покоління, досвіди й соціальні групи. Кожен із цих просторів відображає локальну глибину та потреби громади, об'єднуючи чи то навколо старої аптеки, чи хатимазанки, бібліотеки чи музею.

Деякі команди чи не вперше впроваджували такі перетворення — від складних технічних ремонтних робіт до програмного наповнення осередку. Менторський супровід став важливим джерелом впевненості, якісного виконання та підсилення місцевих команд, а співфінансування (здебільшого з місцевого бюджету) — одним з уроків у пошуку сталості.

Кожна з концепцій Центрів спільнототворення — унікальна та креативна. Ми хотіли, щоб створені Центри ставали моделлю для інших громад, каталізатором ширшого суспільного діалогу, підсилення приналежності та інтеграції, взаємодії та відповідальності. І бачимо, що це вдалося, бо сьогодні вже втілені проекти є прикладом для інших.

За два конкурси проекту було подано понад 700 зголошень, що свідчить про масштабний запит на такі ініціативи. А відтак це дослідження є цінним дороговказом для інших громад на основі досвіду чотирьох реалізованих проектів — як і навіщо будувати «інфраструктуру гуртування» що виростає знизу, з ініціатив людей, які залишаються, діють і віднаходять та будують нові сенси у своїх громадах.

Центри спільнототворення можуть стати дієвим інструментом у післявоєнному відновленні та прикладом нової локальної демократії, у якій громада не споживає послуги, а формує рішення. Уже сьогодні вони стають майданчиками співпраці місцевої влади, громадян_ок, культурних інституцій і міжнародних партнерів.

Звісно, існує ризик, що центри можуть знищити ворожі ракети, проте набутого досвіду та вмінь у спільноти не відібрати. Про це, зокрема, свідчить приклад Великописарівської громади, яка після вимушеної евакуації через російські атаки створила центр на новому місці — в Охтирці.

*Ірина Озимок,
ініціаторка проєкту,
директорка місцевого економічного розвитку UMAEF*

Зміст

● Методологія.....	6
Розділ 1 ● Центри спільнототворення: у чому їхня ідея та роль для громад.....	10
Розділ 2 ● Управління та функціонування центрів спільнототворення.....	19
Розділ 3 ● Люди й активності у центрах спільнототворення	31
Розділ 4 ● Вплив центру спільнототворення на громаду та спільноту поза нею	42
● Висновки.....	51

● Методологія

Метою цього дослідження було проаналізувати, якими є особливості функціонування та роль у житті громади центрів спільнототворення, створених у рамках першої хвилі проекту Community reBuilding.

Основні завдання дослідження:

1. Описати загальні принципи функціонування просторів центрів спільнототворення та роботи команди цих просторів.
2. Вивчити, як центри спільнототворення впливають на залучення різних соціальних груп до спільноти громад, виявити, у який спосіб мешканки та мешканці громад долучаються до діяльності центрів спільнототворення.
3. З'ясувати, яким чином створення центру спільнототворення вплинуло на громаду.

Для реалізації цих завдань було обрано 4 центри спільнототворення у 4 громадах, щоб на їхньому прикладі показати те, як працюють ці простори через рік після реалізації проекту. Збір даних передбачав проведення особистісних напівструктурованих глибинних інтерв'ю, а також спостереження за роботою кожного з 4 центрів спільнототворення під час дослідницьких візитів у ці простори. Крім цього, щоб зафіксувати фактологічну інформацію від усіх 10 центрів спільнототворення, ми розіслали структурований анонімний опитувальник управителькам та управителям центрів.

Полювий етап дослідження відбувався у **квітні–травні 2025 року**.

Загалом у межах дослідження було проведено 17 глибинних інтерв'ю. З них 8 інтерв'ю було проведено з управительками й управителями центрів спільнототворення, 9 — з користувачками та користувачами цих просторів.

Задля забезпечення конфіденційності учасниць та учасників дослідження отримані дані були доступні лише дослідницькій команді. Цитати, використані у звіті, були анонімізовані та не містять інформації, за допомогою якої можна ідентифікувати людину або зрозуміти, про який із центрів йдеться.

Дослідження має низку обмежень:

- **Результати дослідження не є репрезентативним для всіх центрів спільнототворення, створених під час реалізації першої хвилі проекту Community**

reBuilding. Ми детально вивчили діяльність лише 4 центрів спільнототворення у 4 громадах, при їх відборі ми намагалися дотриматися різноманіття у напрямках діяльності, на яких зосереджені ці простори, а також відібрати простори із громад різних областей України. Водночас ми розуміємо, що специфіка функціонування інших центрів спільнототворення — зокрема тих, що розташовані поблизу кордону з Росією або лінії бойового зіткнення, — може суттєво відрізнятися від просторів, які ми відвідали.

- **Обмежена представленість досвіду мешканок і мешканців громад**, де були створені центри спільнототворення під час реалізації першої хвилі проекту Community reBuilding. Ми спілкувалися з тими мешканками та мешканцями громад, які є активними користувачками та користувачами центрів спільнототворення, а саме ініціюють і організовують активності та заходи у цих просторах. Крім цього, контакти цих користувачок і користувачів ми дізналися завдяки управителькам та управителям центрів спільнототворення. Тож ми розуміємо, що досвід інших користувачок і користувачів може бути дещо інакшим. Також у цьому дослідженні не враховано досвід людей, які лише відвідували центри спільнототворення, не ініціюючи будь-яких заходів.
- **Не представлений досвід людей, які не відвідували центри спільнототворення** першої хвилі проекту Community reBuilding. У цьому дослідженні ми не спілкувалися з мешканками та мешканцями громад, які з тих чи інших причин не відвідували центри спільнототворення.
- **Інтерв'юерки та інтерв'юери представляють аналітичний центр Cedos, який допомагав реалізовувати проект Community reBuilding.** Ми припускаємо, що сприйняття інформантками й інформантами інтерв'юерок та інтерв'юерів як представників організації, яка безпосередньо сприяла реалізації проекту, могло вплинути на відповіді під час глибинних інтерв'ю. Водночас ми намагалися подолати цей вплив детальними інструкціями щодо мети бесіди, обґрунтуванням важливості знання як про позитивний, так і про негативний досвід функціонування центрів для подальшого розвитку таких просторів в інших громадах. Крім того, в гайди ми включали запитання різного

типу і доповнили результати глибинних інтерв'ю відповідами на анонімний опитувальник для управителів та управителів центрів спільнототворення.

Розділ 1 ● Центри спільнототворення: у чому їхня ідея та роль для громад

У 2024 році аналітичний центр Cedoss у партнерстві з Ukraine-Moldova American Enterprise Fund (UMAЕF) реалізували першу хвилю [проєкту Community reBuilding](#). Проєкт передбачав підтримку 10 організацій громадянського суспільства з 10 громад у розвитку центрів спільнототворення — доступних фізичних просторів, де люди з різних соціальних груп мають можливість зустрічатися і збиратися разом для спільного проведення дозвілля, розвитку громад, співпраці та всебічної реалізації свого людського потенціалу. Кожна з організацій отримала грошовий грант і менторську підтримку для облаштування такого простору.

Центри спільнототворення задумувалися як такі, що **можуть виконувати одразу кілька важливих для розвитку громад функцій**¹. Так, центри є публічними просторами, де люди можуть збиратися для спільних активностей, що своєю чергою має сприяти **утворенню і зміцненню соціальних зв'язків** між мешканками та мешканцями. Центри спільнототворення є також частиною **інфраструктури для розвитку громадянського суспільства**. Адже вони можуть бути просторами, де зароджуються і розвиваються місцеві ініціативи, які згодом ставатимуть підґрунтям для створення та діяльності організацій громадянського суспільства.

Центри спільнототворення мають сприяти більш **регулярному спілкуванню людей з різними досвідами та життєвими ситуаціями**, робити громаду більш згуртованою спільнотою. Такі простори не є комерційними і мають бути доступні для використання всіма мешканками та мешканцями громади. Це дозволяє людям з різним життєвим досвідом, ідентичностями та поглядами познайомитися між собою, неформально поспілкуватися або обговорити нагальні питання з життя громади.

Під час реалізації проєкту ми також вбачали у центрах спільнототворення **місця, де розгортатимуться різні практики**. Серед таких практик — навчальні заходи для різних вікових і соціальних груп людей, спортивні, культурні, благодійні активності тощо. Зокрема, ми розраховували на те, що проєкт дозволить людям отримати у центрах спільнототворення доступ до неформальної освіти, що надасть їм нові знання та навички, полегшить процес перекваліфікації. Особливо актуальними такі активності є в час

¹ У цьому розділі ідея створення та функціонування центрів спільнототворення описана на основі інтерв'ю з Іваном Вербицьким, директором Cedoss у 2019–2024 роках.

повномасштабної війни, внаслідок якої багато людей змушені були покинути домівки та проходити адаптацію в нових спільнотах, облаштовувати своє життя в інших населених пунктах чи регіонах. Також це важливо в контексті повернення ветеранок і ветеранів до цивільного життя — центри спільнототворення можуть бути тими просторами, куди ці люди можуть звернутися по консультацію або послугу (освітню та не лише).

Для команди Cedos у цьому проекті також важливим було допомогти створити такі центри спільнототворення, які допомагатимуть задовольняти **культурні потреби** мешканок і мешканців громади. Адже у цих просторах можна проводити різного роду музичні, театральні, мистецькі заходи. Потреба в таких майданчиках є особливо гострою у невеликих, зокрема сільських і селищних громадах, де переважно наявне лише одне приміщення, яке може виконувати таку функцію (сільський клуб або будинок культури). Однак ці приміщення часто не мають необхідного для заходів матеріально-технічного оснащення і не є доступними для маломобільних груп людей. Тож центр спільнототворення може бути простором, що надає громаді можливість організовувати дозвілля, яке збирає довкола себе людей різного віку та досвіду.

Серед важливих завдань центрів спільнототворення ми вбачаємо також створення просторів, де мешканки та мешканці громади можуть отримати **соціальні послуги**. Такими послугами можуть бути, зокрема, ті, що пов'язані з соціальною інтеграцією/реінтеграцією, консультуванням. До центру спільнототворення можуть звернутися й ті, хто потребує психологічної допомоги та підтримки.

Під час реалізації проекту ми міркували про роль людей в існуванні таких просторів. Адже саме завдяки людям — як адміністративним командам, так і відвідувачам та відвідувачкам — центри спільнототворення продовжують активно функціонувати й після завершення проекту. У цьому контексті ми вбачали у центрах спільнототворення такі простори, які мешканки та мешканці громад сприймали б як доступні для себе, «свої» простори, могли б вільно використовувати їх за потреби. Водночас для уникнення проблем і налагодженості функціонування просторів важливими є правила користування ними. Тому визначальним є те, як команди таких просторів бачать управительку або управителя простору, як прагнуть досягти відчуття того, що центр

спільнототворення, попри наявність спільних правил перебування, належить мешканкам і мешканцям громади.

Ще однією характеристикою, яку ми вважали потрібною, є **відчуття громадою своєю символічної належності до цього простору**, сприйняття його безпечним і комфортним для кожної та кожного. У цьому аспекті ми, зокрема, бачили один із викликів у процесі реалізації цього проекту, адже, як зазначають дослідники публічних просторів, «навіть в інклюзивних просторах можуть існувати невидимі форми виключення»². Тому для запобігання різним формам виключення певних соціальних груп потрібно зберігати баланс між горизонтальними підходами до організації роботи просторів і кураторською роботою команди центру спільнототворення. Так, роль кураторів і кураторок полягатиме у створенні атмосфери довіри та порозуміння з активними мешканками та мешканцями громади, які ініціюють активності та заходи у просторі, запрошування всіх людей із громади до відвідування подій.

У результаті першої хвилі проекту були створені такі центри спільнототворення:

Ресурсно-відновлювальний центр «Аптека»

Селище Близнюки, Близнюківська громада, Харківська область

Центр спільнототворення відкрився у приміщенні колишньої аптеки. Ідея ресурсно-відновлювального хабу виникла для допомоги постраждалим від війни та підтримки військових.

В «Аптеці» є кімната для послуг психологів і психологинь, простір для арттерапії, літературних кав'ярень, неформальної освіти, мобільного кінотеатру «Переко-типоль», виставок робіт місцевих майстрів і майстринь, благодійних аукціонів. Заняття з мінної безпеки та першої домедичної допомоги підвищують спроможність громади адресувати ризики, пов'язані з війною.

² Igor Тищенко. Повернення до публічного простору.
https://ua.boell.org/sites/default/files/urban_studies_3_edit.pdf.

«Бібліотечний гараж»

Місто Чортків, Чортківська громада, Тернопільська область

Центром спільнототворення став модульний павільйон у дворіку бібліотеки. Запит на безбар'єрний простір проявився на відкритій дизайн-сесії, бо бібліотека розташована у триповерховій неінклюзивній будівлі, яка не може суттєво змінюватися через статус архітектурної пам'ятки.

«Бібліотечний гараж» став місцем для літературників, лекторіїв і тренінгів, художніх і фотовиставок, майстерень з традиційних ремесел, освітніх подій, занять Університету срібного віку. Зустрічі «Кіноклубу на вул. Зелена» та клубу «Книжковий старт для малечі», музичні джеми — лише кілька прикладів регулярних зібрань, які організовують відвідувачі та відвідувачки простору.

Ветеранський простір «Незламні»

Місто Ніжин, Ніжинська громада, Чернігівська область

«Незламні» — це перший центр спільнототворення для ветеранів, ветеранок та їхніх родин у Чернігівській області. До ремонтних робіт долучилися волонтери та волонтерки з громади.

У центрі надають психологічні та юридичні консультації, є дитяча кімната, коворкінг із кав'ярнею, спортзал і простір для групових занять та обговорень. Ветерани та ветеранки не лише беруть участь у тренуваннях і подіях, а й самі їх організовують і проводять. Регулярний зворотний зв'язок допомагає наповнити програму ветеранського простору актуальними подіями.

DobroHub: простір щасливих людей

Село Кремидівка, Доброславська громада, Одеська область

Центр спільнототворення відкрився у старостинському окрузі «громади без околиць». Тут переконані у потребі розвивати всі території рівномірно, а не фокусуватися лише на адміністративному центрі. Простір розташований на другому поверсі приміщення амбулаторії, тому для забезпечення його фізичної доступності встановили ліфт.

Ключова характеристика простору — його адаптивність до потреб відвідувачів і відвідувачок. Для проведення подій є 4 кімнати: більший трансформативний простір для обговорень і занять з йоги, книгарня-кав'ярня, комп'ютерна кімната, простір для дітей та майстерня.

Хаб «Снігурі»

Село Євгенівка, Снігурівська громада, Миколаївська область

Центр спільнототворення відкрився на базі Євгенівського будинку культури. Його мета — надати людям змогу відпочити, підтримати одне одного та розвинути свій творчий потенціал. У роботі хабу враховують безпекові ризики через близькість до лінії фронту.

Ключовою особливістю хабу «Снігурі» є його фізична та соціальна доступність. Люди з різних соціальних груп і різного віку незалежно від свого фізичного стану мають можливість вільно відвідувати та користуватися цим простором.

«Креативний KOLONUB»

Місто Овруч, Овруцька громада, Житомирська область

Центр спільнототворення в Овручі відкрили на базі бібліотеки. Його мета — залучити різні соціальні групи до життя прикордонної громади, що постраждала внаслідок російських обстрілів. Реновація також підсилила спроможності молодіжного відділу бібліотеки.

У просторі вже відкрили Всеукраїнську виставку ляльки-мотанки «Обереги українки», проводять зустрічі поетичного клубу «Поезія без укриття», психологічні тренінги, заняття з фінансової грамотності та інші активності. «Креативний KOLONUB» об'єднує різних людей, однаково зацікавлених в активній діяльності, навчанні та спільних активностях: молодь, людей літнього віку, внутрішньо переміщених осіб і безробітних, які на даний час перебувають в активному пошуку сфери зайнятості.

Глина-простір «На белебні»

Село Чернещина, Краснокутська громада

Центр спільнототворення відкрився на базі 100-річної хати-мазанки. Ідея проєкту заснована на дослідженні потенціалу традиційних знань та вмінь громади і залученні цього потенціалу до розбудови соціальної згуртованості у громаді, популяризації живої спадщини та розвитку ініціатив, важливих для процесів повоєнного відновлення. До відновлення простору долучалися жителі та жительки громади, зокрема до толоки та мазання хати.

CollabZONE

Місто Ковель, Ковельська громада, Волинська область

Інклюзивний центр спільнототворення відкрився на базі міжнародного молодіжного дому. У проектуванні та наповненні простору спиралися на результати дослідження потреб молоді у громаді. Для забезпечення сталості центру консультувалися з правозахисними та молодіжними ГО.

У просторі можна:

- провести власну освітню/культурну подію;
- прийти на подію, організовану командою CollabZONE;
- працювати/навчатися у комфортному коворкінгу;
- розвинути у спільноті дорослих і свідомих людей, об'єднаних спільними інтересами.

Простір «Без обмежень»

Місто Городок, Городоцька громада, Львівська область

У публічній бібліотеці міста відкрився центр спільнототворення. Оновлення, здійснені в межах проєкту, — перший крок у реалізації концепції розвитку простору. Завдяки менторській підтримці бібліотека позбулася фізичних бар'єрів зовні та всередині приміщення.

Бібліотека — безбар'єрна, тож її можуть відвідати люди з різних соціальних груп і взяти участь в обговоренні важливих для громади питань.

**Простір вільного спілкування та дозвілля
«Ролердром»
Великописарівська громада, Сумська область**

Ролердром у приміщенні сільського клубу — центр спільнототворення у Великописарівській громаді. На виїзних зустрічах перед початком проєкту люди з навколишніх сіл говорили про потребу в місці для відпочинку дітей та їхніх родин. Однією з переваг клубу є наявність облаштованого бомбосховища.

Реалізацію проєкту у Великописарівській громаді було призупинено через інтенсивні обстріли Сумщини, що посилювалися у лютому 2024-го, та евакуацію людей із громади. Однак у червні 2024 року центр спільнототворення відкрився в евакуації — у місті Охтирка Сумської області.

Розділ 2 ●

Управління та функціонування центрів спільнототворення

Ми запитували управителів та управительок просторів про те, як відбувається фінансування діяльності центрів спільнототворення. Адже цей чинник впливає на сталість і довгостроковий розвиток просторів.

Під час дослідження ми зафіксували, що близько половини управительок та управителів центрів спільнототворення вважають **найпоширенішою проблемою недостатнє фінансування**. Лише у 4 із 10 центрів спільнототворення першої хвилі проекту є стабільне джерело грошових надходжень. Команди залежно від своїх спроможностей та досвіду застосовували різні стратегії залучення ресурсів. Серед джерел фінансування просторів, про які нам розповідали, можна виділити такі:

- часткова чи повна оплата комунальних послуг з бюджету територіальної громади;
- виділення з бюджету громади коштів на зарплату управителькам та управителям за умови перебування простору у комунальній власності;
- залучення грантових коштів;
- допомога місцевих підприємців і підприємниць;
- проведення заходів на комерційній основі.

Частина просторів перебували в комунальній власності, тому управительки й управителі **зверталися до місцевих органів влади з проханням допомогти** завершити ремонтні роботи чи надати фінансування для нового проекту.

«Тому що [назва органу місцевої влади] дуже сподобався наш проєкт. І вони кажуть: ок, потрібно опалення? Ми зробимо опалення. Потрібна криша? Потрібна... Буде перекрита криша. Потрібні нові вікна? Будуть нові вікна. Все, аби центр працював по максимуму».

Управитель центру спільнототворення

Проте **у зв'язку з війною відбулися зміни у пріоритетності видатків**, а в деяких громадах загалом зменшилися податкові надходження у місцеві бюджети. Тому управителькам та управителям центрів спільнототворення може бути складніше отримувати кошти від місцевих органів влади. Разом з тим у 6 з 10 центрів спільнототворення першої хвилі основним джерелом фінансування є саме надходження з місцевого бюджету.

«Ми все-таки функціонуємо в структурі місцевого самоврядування, і ми теж можемо звертатися по якісь такі глибокі або специфічні комунальні послуги. [...] Але наразі в нас інші... В міста, як джерела наших якихось наповнень, інші просто пріоритети. Тому що дрони, тому що допомога і так далі».

Управителька центру спільнототворення

Також у деяких просторах розраховують на отримання **грантового фінансування**. Написання грантових заявок і пошук можливостей відбувався як лише силами власної команди, так і з залученням партнерських організацій чи більш досвідчених фахівчинь та фахівців. Водночас така діяльність потребує вкладання ресурсів у підготовку заявки, пошук партнерств чи навчання фандрейзингу, а **ресурси у команди часто є досить обмеженими**. Крім цього, окремі управительки розповідали про те, що багато з написаних заявок не мали успіху, а результатів конкурсу потрібно було чекати досить тривалий час. У нашому дослідженні всі 10 команд центрів спільнототворення зазначали, що писали заявки, проте 4 з них жодного разу не перемогли у грантових конкурсах.

«Виходить, що з тих пір, як ми відкрилися, пройшло більше чим рік. 23 березня [2025] був рік. То виходить, що ось це тільки в липні, як ми почнемо по [назва грантодавця] цей грант. Тільки тоді ми закупимо вже все те, що ми спочатку хотіли».

Управителька центру спільнототворення

Також були випадки, коли команді вдавалося виграти грант на необхідну суму коштів, проте фінансування було скорочене через причини, не пов'язані з діяльністю центру спільнототворення.

«Зараз на [назва грантодавця] нам скоротили, бо зразу ми писали спочатку на 9 місяців. А зараз сказали — буде тільки чотири, бо до жовтня повинні вони [грантодавець] закритися».

Управителька центру спільнототворення

В одній з громад у будівлі, де розташований простір, працюють також і комерційні заклади, які сплачують оренду за приміщення. Отримані **кошти з орендної плати громада**

переспрямовує на покриття частини витрат центру спільнототворення, зокрема на комунальні послуги.

«За щот того, що ми віддали частину приміщень для бізнесу, фактично ми покриваємо ці видатки. Тому що у нас є оренда приміщень на комерційній основі вони з аукціону взяли. Плюс завдяки цій оренді ми компенсуємо ці комунальні послуги».

Управителька центру спільнототворення

У всіх інтерв'ю управительки та управителі наголошували на важливості людей, які працюють у центрах спільнототворення. Саме тому ми запитували про те, з кого складається команда простору та як відбувається управління ним. Інформанти й інформантки пояснювали, що підходи до управління та формування команди залежать від наявного фінансування, потреб в адмініструванні, розміру простору та того, чи перебуває він у комунальній власності. У більшості випадків у команді **були люди на керівній, адміністративній і комунікаційній посадах**.

Так, в одному з центрів спільнототворення не було окремої людини, яка б відповідала за управління ним. Оскільки центр перебував на балансі комунальної установи, саме працівники та працівниці цієї установи займалися адмініструванням простору.

«Ми вирішили, що [назва центру спільнототворення] не буде мати, поки що принаймні [...], окремого працівника на окремому, там, фінансовому забезпеченні».

Управителька центру спільнототворення

У цьому випадку **людина з комунальної установи** займалася плануванням та узгодженням різних подій, координувала процес залучення необхідних ресурсів, домовлялася про співпрацю з іншими організаціями. Такий підхід може обмежувати спроможності розвитку простору, адже **у відповідальній за нього людини можуть бути й інші обов'язки в комунальній установі**. Також слід зауважити, що рівень довіри до місцевих органів влади у громаді може впливати на сприйняття центру спільнототворення.

З другого боку, простори, що перебувають на балансі комунальних установ, мають змогу залучати інших працівників і

працівниць установи, до прикладу, для надання послуг з організації ремонтних робіт чи проведення заходів із залученням людей з місцевого управління культури.

«Весь центр культурних послуг. Це ще 50 осіб, по факту. Тобто, окрім працівників, які знаходяться на селах, то от тут ще 10 людей, плюс це різне направлення в них. [...] Тому адміністратори, коли бачать, що вони самі це не зроблять... Ну, от, наприклад, не знають, то вони телефонують спеціально обученій людині, яка приходить і допомагає їм, щоб до заходу все було готове».

Управитель центру спільнототворення

Управительки й управителі більшості просторів розповідали, що вони намагаються активно залучати мешканок і мешканців громади до ініціювання та проведення активностей у центрі спільнототворення. Адже для існування простору, на їхню думку, важливими є **спільноти, які утворюються навколо** нього. З досвіду інформанток та інформантів, такі спільноти з часом стають все більш активними й переймають на себе частину відповідальності за функціонування простору. Цим вони полегшують роботу команди та роблять управління простором більш горизонтальним.

«[...] Є така, я би, мабуть, назвала — автономність. [...] Хто, там, з таких більш постійних спільнот, і до кого, там, є, умовно, довіра теж, то там [відбувається] без [ім'я управительки] участі, чи будь-кого з бібліотеки, може... Можна там, не знаю, взяти ключі. [...] Тобто фактично вони перебирають на себе ролі, і, типу, все на такій самозарадності, самовідповідальності [...]».

Управителька центру спільнототворення

Про це переважно розповідали й самі користувачки та користувачі, які зазначали, що вони відчувають свій вплив на розвиток простору. Це відбувалося, зокрема, завдяки тому, що ці люди мали позитивний досвід організації власних подій і покращення простору завдяки спільній праці.

«Ну, не знаю, можливо, я, там, себе переоцінюю, але я достатньо вніс в цей простір і матеріального, і духовного якогось, і ще чогось. Тому, в принципі, так. Я вважаю, що я маю вплив на розвиток».

Користувач центру спільнототворення, організовує заходи для молоді

Інші управительки й управителі розповідали про наявність принаймні однієї людини, яка займається виключно керуванням саме цим простором. Вони говорили про те, що під час пошуку такого працівника чи працівниці важливим є особистий інтерес і **небайдужість до розвитку центру спільнототворення**.

«Ми взяли адміністратора простору на посаду в комунальний заклад, відділ культури, вона у нас є бібліотекарем сільської бібліотеки. Вона ж... Ну, тут же кав'ярня-книгарня і плюс адмініструє простір [...]».

Управителька центру спільнототворення

В одному з центрів спільнототворення вся **команда**, включно з управителем, **складається з 5 людей**. Потреба в такій кількості людей пов'язана з тим, що в просторі одночасно можуть відбуватися різні події через більшу кількість розділених кімнат і наявність достатньої кількості меблів та обладнання. Також така кількість людей у команді **дозволяє простору бути відкритим впродовж більшої кількості годин**.

«Тут працюють четверо [людей]. [...] Працює у нас молодіжний працівник, який керує молодіжним простором, вони теж тут. Також у нас працює [ім'я людини], вона проводить тут культурні заходи, освітні заходи. Дуже багато заходів вона проводить з ветеранами».

Управитель центру спільнототворення

Крім цього, більші за розміром команди просторів розповідали про **орієнтацію на меншу ієрархічність у робочих стосунках** і прагнення до рівномірного розподілу обов'язків. Зокрема йшлося про взаємозамінність людей на різних позиціях і бажання уникнути одноосібного прийняття ключових рішень в управлінні простором.

«У нас нема такого, що хтось директор, хтось підлеглий. [...] Це команда, як я кажу. І ми все вирішуємо разом. Коли на мене хтось каже "директор", прикалується, то я кажу: "Ми тут всі директори, тому що це командна робота"».

Управителька центру спільнототворення

У кількох випадках управительки, які долучалися до створення просторів на етапі реалізації проекту Community

reBuilding, зараз працюють вже в іншій ролі. Так, до прикладу, одна з управительок наразі долучається як користувачка та ініціює події.

«А зараз моя роль швидше така, м-м-м... як користувача і як ініціатора окремих подій надалі таких вже більш точкових. Тобто адмініструванням простору повністю займається [ім'я іншої управительки]».

Управителька центру спільнототворення

Відсутність зарплати для працівниць і працівників центрів спільнототворення зумовлює їхню потребу мати ще одну, але вже оплачувану роботу. У таких умовах команда простору може **перепрацьовувати**, або ж через різні життєві обставини люди можуть **втратити можливість працювати у просторі**. Цим будуть спричинені зміни в команді, що може негативно впливати на сталість роботи простору.

«Найчастіше люди, хто працює, вони волонтерять, бо проєкти такі, вони місяць-три, а так простір працює постійно. І для того, щоб якось утримувати свою власну сім'ю, всі працюють».

Користувачка центру спільнототворення, проводить заняття з арт-терапії

Разом з тим люди, які працювали у просторі на таких умовах, розповідали, що вони відчують бажання це робити й розуміють, що такі умови обґрунтовані складністю пошуку стабільного фінансування. Інформантки й інформанти розповідали, що якби центр спільнототворення працював лише в періоди, коли є фінансування для зарплатні працівникам, то він би не став місцем для формування спільнот і спілкування мешканок та мешканців громади.

«Це все абсолютно на добровільних началах, скажімо, мене ніхто не змушує. [...] Ну, то дівчата там кажуть, ну, немає, там, у нас фінансування на тебе. Я кажу, ну, то окей, нічого. [...] Ну, можу бути комусь корисна. [...] Це мені також дуже важливо».

Управителька центру спільнототворення

Водночас інша частина людей долучається до роботи лише тоді, коли є фінансування для виплати зарплати.

«А така команда — це у нас 8 людей, які постійно тут працюють. [...] А є такі, що просто як залучені приходять. Залучили, кошти є — вони є. Немає [коштів] — нема [людей]».

Управителька центру спільнототворення

Питання безбар'єрності просторів було одним із ключових, з яким працювали учасники проекту Community ReBuilding, бо вони мають бути **доступними для всіх мешканок і мешканців** громади. Водночас конкретні виклики та їх рішення були спричинені особливостями будівель, у яких розташовані центри спільнототворення. У спілкуванні з різними людьми ми часто довідувалися про те, що безбар'єрність центру спільнототворення є однією з характеристик, які позитивно відрізняють його від більшості інших просторів у громаді.

«У самому центрі, скажімо, і то не в кожен магазин і аптеку заїде [на кріслі колісному], але тут під'їзд класний, все є. Якщо треба, я ж кажу, навіть ця туалетна кімната мене спочатку вразила взагалі, що все доступно».

Користувачка центру спільнототворення, проводить заняття з фітнесу

У розмовах інформантки та інформанти звертали увагу на те, що безбар'єрність простору є важливою для різних груп людей, зокрема батьків з дитячими візками, дітей, людей старшого віку, людей з інвалідністю.

«Ми радіємо, що в нас вийшов все-таки і вхід в дворик, і в простір безбар'єрним. І завдяки тому люди на кріслах колісних, зокрема, і люди з [дитячими] візочками [...]. Наш простір виглядає таким, що відкритий для різних категорій. Маленькі дітки, яким бракує поки що росту, вони можуть і до умивальника дістатися, у вбиральні себе обслужити».

Управителька центру спільнототворення

Люди також звертали увагу на окремі **елементи у плануванні простору, що роблять його безбар'єрним**. Переводсім це були наявність пандуса, достатньо широкі дверні отвори, прибрані пороги між різними частинами простору. Про це говорили як у контексті комфорту для тих, хто вже відвідував простір, так і в контексті того, що це є помічним у залученні нових людей до центру спільнототворення. Важливою складовою доступності простору є його **зручність для батьків з дітьми**. Центри спільнототворення

ставали більш доступними для батьків з дітьми, наприклад, завдяки наявності пеленального столу у вбиральні та дитячої кімнати, де можна залишити на якийсь час свою дитину. Таким чином батьки, які не мають підтримки у догляді за дитиною, також можуть відвідувати та проводити час у центрах спільнототворення.

«Теж буває, що мамі нема куди залишити дітей. Вона залишає дітей у дитячій кімнаті і спокійно займаються. Бувають такі випадки, що мама сама [...], а дитина маленька. Їй навіть поїхати на базар, щоб щось купити, якісь продукти чи що, — з дитиною маленькою дуже незручно. Вони приїжджають, залишають і через годину повертаються».

Управителька центру спільнототворення

Поряд з тим управительки й управителі знаходили різні рішення для забезпечення доступності просторів в умовах обмежених ресурсів та архітектурних особливостей будівлі. Це були підйомник поруч зі сходами в одному з центрів спільнототворення та ліфт всередині будівлі, де простір розташований не на першому поверсі. Водночас, за словами інформанток та інформантів, такі пристосування можуть створювати незручності для тих, хто ними має користуватися. Так, в одному з просторів управителька поділилася планами переробити сходи на пологий вхід, яким зможуть скористатися всі.

«Наші сходи. Я теж мрію їх переробити, щоб вони були просто як пандус. Тому що ті, які приїжджають на кріслах колісних, вони піднімаються по підйомнику. [...] Ті, в кого немає одної ноги, вони соромляться підніматися».

Управителька центру спільнототворення

Водночас як користувачки та користувачі, так і управительки й управителі зазначали, що труднощі з можливістю потрапити у центр спільнототворення виникають через **недоступність простору навколо** нього. Йшлося про відсутність облаштованого тротуару з пониженими бордюрами на пішохідних переходах, неякісне дорожнє покриття, відсутність маршрутів громадського транспорту, які б проходили поруч із простором. До прикладу, в одній з розмов зазначили, що в їхній громаді працюють над тим, аби весь простір населеного пункту, де розташований центр спільнототворення, ставав доступнішим для всіх мешканців і мешканок.

«У нас зараз в [назва населеного пункту] прямо відбувається адаптація міста для людей з інвалідністю. Тобто пандуси вже роблять [...] зрізають ось ці от збоку тротуари, щоб нижче».

Користувачка центру спільнототворення, організовує заходи

Ще одним чинником, що впливає на доступність центру спільнототворення для мешканок і мешканців громади, є його розташування. У цьому контексті інформантки та інформанти говорили про важливість **близького розташування центру спільнототворення до інших місць, які люди часто відвідують**, — наприклад, шкіл, дитячих садків, ЦНАПів, парків, центральної частини населеного пункту. Водночас люди, які живуть у віддалених від центру районах населеного пункту, **можуть не знати** про існування простору або їм може бути **складніше та довше діставатися** до нього. Управительки й управителі розповідали про наміри працювати з інформуванням і залученням до подій цих мешканок та мешканців.

«Просто і ті люди, які є прямо в центрі, в яких є звичка ходити в бібліотеку чи якимось тусуватися, вони знають. А ті, які є далі, там, [назва району], ще якісь такі райони, то це, звичайно, важче їм якимось дізнатися».

Користувачка центру спільнототворення, організовує заходи

Управитель одного з просторів поділився тим, що вони надають можливість **безоплатного перевезення до центру спільнототворення**. У такий спосіб мешканці та мешканки інших населених пунктів долучаються до окремих подій у просторі. Водночас це призводить до ситуації, що люди можуть відвідати простір лише тоді, коли така опція наявна, а не залежно від свого бажання.

«Ну, знову ж, кожен старостат має свою групу в месенджері, наприклад. Ми кидаємо клич, що ось буде проведено, там, інформаційна сесія. [...] Кому потрібна підвозка, типу, ставте плюсики. Вони поставили, хай буде, [назва населеного пункту] п'ять людей. І там автобус виїхав, забрав людей, приїхав сюди, захід провівся, пофоткали і їх [завезли] назад».

Управитель центру спільнототворення

За час своєї роботи після завершення проекту Community reBuilding **частина просторів продовжували змінюватися**. Це стосувалося подій, які в них відбувалися, продовження ремонтних робіт, появи інших меблів чи облаштувань на території, розташованій поруч з центром спільнототворення.

Також у деяких просторах після завершення проекту відбулися перепланування. Управительки й управителі розповідали нам про те, що вони змінювали призначення кімнат, прибирали в них двері, робили з кількох маленьких кімнат одну велику. Ці зміни були спричинені бажанням підлаштувати простір під потреби користувачок і користувачів.

Часто нове у цих просторах з'являється завдяки ініціативі відвідувачів і відвідувачок. Вони приносять нові меблі, допомагають з ремонтом чи купують за власний кошт необхідні речі. Користувачки та користувачі розповідали нам, що через це вони відчують більшу відповідальність за простір і прагнуть надалі покращувати його.

«От кібер-академія, це ж вона від молодіжного простору. Ну, якщо щось таке маленьке брати, от у нас той шкаф, де настільні ігри, це ж також все наше. До того там був пустий шкаф. [...] Ну, таких маленьких ідей багато. Скажімо, перебазували речі, це також була наша ініціатива».

Користувач центру спільнототворення, організовує заходи для молоді

Однією з незакритих потреб, про яку в нашому опитуванні згадували декілька управительок та управителів, була **відсутність належного укриття поруч** із центром спільнототворення. Один з управителів розповів, що через це було прийнято рішення про будівництво укриття у центрі спільнототворення.

Водночас не у всіх просторах відбувалися суттєві зміни після завершення проекту. За словами однієї з управительок, це було пов'язано з тим, що на етапі планування центру спільнототворення їм вдалося передбачити практично всі потреби потенційних користувачів і користувачок.

«Ми такі меблі розробили, столики ці різні, вони там складаються по-різному. Дизайн робили, проєктували. [...] В принципі, от я заходжу, наче нічого не змінилося».

Управителька центру спільнототворення

Інформантки та інформанти розповідали, що хотіли б і далі розвивати простори центрів спільнототворення та територію довкола них. Під час інтерв'ю вони ділилися своїми **ідеями щодо подальшої роботи з просторами**. Так, ішлося

про те, щоб доповнювати **простір новими меблями, розширювати його новими кімнатами**, щоб можна було запрошувати на заходи більшу кількість людей. Говорили і про окремі меблі чи зони — полички, більші зони зберігання, умивальники, невеликі кухні для організації перерв на каву. Хотіли б також мати **обладнання для занять адаптивним спортом**, бо це, на думку учасниць та учасників дослідження, допомагало б залучати ветеранську спільноту в простір.

Ще один шлях розвитку центрів спільнототворення інформантки та інформанти вбачали в облаштуванні простору **для заходів просто неба**. Згадували про потребу в зелених насадженнях, сидіннях, техніці для показу фільмів. У відповідях називали і потребу в **облаштуванні мобільних укриттів** поруч із центрами спільнототворення, щоб у разі загрози обстрілів мати можливість швидко перевести учасниць та учасників заходів у більш безпечне місце.

Також інформантки рефлексували щодо того, як зараз проходять активності для батьків і дітей. На їхню думку, у просторах важливо організовувати не лише сімейні заходи, а й окремі для батьків. Тому учасниці та учасники дослідження вважали за потрібне **облаштовувати зони, де діти могли би проводити час** із фахівчиною чи фахівцем, доки їхні батьки зайняті в іншій активності.

У контексті розвитку просторів центрів спільнототворення учасниці й учасники дослідження говорили і про **підвищення рівня інклюзивності**. Вони хотіли б мати засоби, що дозволяли б залучати на події людей, які мають порушення зору або слуху. Також згадували про створення для людей можливості безбар'єрно дістатися центрів спільнототворення. Для цього за потрібне вважали провести **системні роботи з облаштування простору громади та розвитку послуги соціального таксі**.

«Нам би, може, хотілося мати ще якісь специфічні засоби для цього, можливо, якісь тифлокомплекси, якщо люди слабочують, наприклад. Або коли люди мають погіршення зору».

Управителька центру спільнототворення

Розділ 3 ● Люди й активності у центрах спільнототворення

Центри спільнототворення є просторами для спілкування між мешканками та мешканцями громад, отримання консультацій у профільних фахівчинь і фахівців, навчання, а також культурних, розважальних, спортивних та інших активностей.

Під час розмов з інформантками та інформантами ми запитували у них про те, які активності та події відбуваються у просторах центрів спільнототворення, а також які люди й у який спосіб взаємодіють з простором.

У цьому дослідженні ми виокремили такі основні ролі, у яких люди взаємодіють із центрами спільнототворення:

- управительки й управителі центрів спільнототворення;
- користувачки та користувачі центрів спільнототворення;
- відвідувачки та відвідувачі центрів спільнототворення.

Управительки й управителі центрів спільнототворення — це люди, які очолюють адміністративну команду простору, або люди, які відповідали за реалізацію проекту Community Rebuilding у громаді на етапі створення центру спільнототворення. Управительки й управителі формулюють основні **цілі розвитку простору та займаються контролем реалізації цих цілей**. Окрім цього, вони також займаються пошуком додаткового фінансування, взаємодією з місцевими органами влади, контролем за наповненням просторів подіями.

Користувачки та користувачі центрів спільнототворення — це люди, які **ініціюють, організовують та/або проводять активності** у центрах спільнототворення. Користувачі та користувачки центрів спільнототворення можуть бути як частиною адміністративної команди простору (на волонтерських засадах або у штаті команди із передбачуваною оплатою праці), так і активними мешканками та мешканцями громади, які мають досвід проведення заходів.

Відвідувачки та відвідувачі центрів спільнототворення — це ті люди, які **проводять час у просторі центрів** спільнототворення як на подіях/активностях, так і поза ними. На відміну від користувачок і користувачів, відвідувачки та відвідувачі не долучаються до організації або ініціювання активностей у просторах центрів спільнототворення.

Важливо зазначити, що **ці ролі є гнучкими і можуть поєднуватися та змінюватися** відповідно до запитів і потреб людей, пов'язаних з центрами спільнототворення. Зокрема, відвідувачки та відвідувачі просторів можуть стати водночас користувачками або користувачами — і навпаки. Те, як саме ці ролі можуть поєднуватися та змінюватися, ми окреслюємо детальніше у цьому розділі.

Ми запитували в учасниць та учасників дослідження, які групи людей і як часто відвідують центри спільнототворення. Деякі центри спільнототворення під час свого створення позиціонувалися як простори, орієнтовані на певні групи людей (наприклад, молодь, ветерани та ветеранки, чинні військовослужбовиці та військовослужбовці тощо). Проте розмови з інформантами й інформантками цих просторів продемонстрували, що **центри спільнототворення залучають представниць і представників усіх соціальних груп** незалежно від початкового спрямування простору на одну з них.

«Я тут можу побачити кого завгодно. Можу от таку малечу побачити, можу бабусю 90 років побачити, можу просто дорослих людей, можу, там, людей зі складними життєвими обставинами, можу побачити бізнес наш місцевий, який, там, щось обговорює. Ну, в принципі, я людей тут бачу всіх і різних. Мені здається, у нашого простору, цього простору, немає якоїсь конкретної цільової аудиторії».

Користувач центру спільнототворення, організовує заходи для молоді

Доволі активно простори центрів спільнототворення відвідують та/або використовують **люди молодого віку**. За результатами дослідження, 6 із 10 опитаних управительок та управителів центрів спільнототворення першої хвилі вказали молодь 18–24 років серед груп, які найчастіше бувають у просторі. Окрім цього, більшість (8 із 10) інформанток та інформантів зазначили, що підлітки часто відвідують центри спільнототворення та присутні майже на всіх заходах. Один з інформантів розповідав, що молодь охочіше приходить у сучасні приміщення, підлаштовані під потреби аудиторії.

«[...] Велика матеріальна база: телевізор, ноутбук, колонки, просто велике приміщення, пуфи, ну, взагалі все класно. І так, це дуже допомагає, по-перше, запрошувати експертів, щоб вони проводили навчання, а по-друге, самим якісь цікаві активності проводити. [...] Я яку тенденцію помітив, що молоді набагато більше хочеться йти в красиве приміщення з гарним ремонтом,

ніж десь за ДК³ без ремонту, там де гараж розвалюється, і просто на якихось розкладних столах сидіти».

Управитель центру спільнототворення

Ми також запитували в учасниць та учасників дослідження про те, хто саме частіше долучається до заходів у центрах спільнототворення. Інформантки та інформанти зазначали, що переважно серед дорослих людей **жінки активніше, ніж чоловіки, беруть участь у діяльності у центрів спільнототворення**. Водночас серед молоді (зокрема підлітків) дівчата та хлопці користуються простором однаковою мірою. Крім цього, у центрах спільнототворення є активності, які збирають аудиторію переважно або лише чоловіків, або лише жінок. Зокрема, учасниці й учасники дослідження наводили приклади зустрічей колекціонерів антикваріату в одному з просторів, де більшість аудиторії — чоловіки. З іншого боку, деякі спортивні активності (йога, танці тощо), благодійні заходи, заняття з дітьми й навчальні тренінги для батьків переважно збирають довкола себе саме жінок.

«З молоді, то там уже порівну і дівчата, і хлопці — всі ходять. Ну, як молоді? Такого, скажемо, шкільного віку, там, до 20, то вони там рівно. Що стосується більш дорослих таких, сімейних, там, пар, то мені кажеється, тут більше жінки».

Управителька центру спільнототворення

При цьому простори центрів спільнототворення є **зручними для користування людей з дітьми**. Зокрема, створені комфортні умови для перебування з дитиною — наприклад, в одному з просторів працює дитяча кімната, де батьки можуть залишити дитину під наглядом спеціалістки або спеціаліста і в цей час долучитися до активності у центрі спільнототворення. Крім цього, доволі часто у центрах спільнототворення проводять заходи й активності для дітей різного віку.

Центри спільнототворення у своєму підході до взаємодії з користувачками та користувачами і відвідувачками та відвідувачами зосереджуються на **створенні атмосфери довіри та безпеки — як фізичної, так і психологічної**.

³ Інформант має на увазі дім культури (або будинок культури).

«Люди, які нас приймають в цьому просторі, вони максимально розташовують до себе людей. Тому я відчуваю в просторі безпеку максимальну. І фізичну, і психологічну. Так, я знаю, що мене тут ніхто не образить, не цей. Тут ми висловлюємо думки і так далі. Особливо це помітно по підлітках, коли ти проводиш якусь штуку. [...] тут вони не бояться виражати, казати якусь штуку, там, правильна вона чи неправильна».

Користувачка центру спільнототворення, організовує заходи

Люди, які організовують заходи й активності у центрах спільнототворення, розповідали, що намагаються **у плануванні враховувати запити та потреби аудиторій**. Це, зокрема, стосується заходів, присвячених чутливим темам. Одна з інформанток наводила приклад, що під час організації зустрічей груп психологічної підтримки людей об'єднували у групи відповідно до їхнього досвіду.

«Там було у нас дві групи підтримки для жінок, і на той момент були і жінки загиблих, і матері. [...] Як і ветеранів з мамами не об'єднуємо, бо по-різному. У кожного свій досвід і реакція на цей досвід. [...] Ми нікого так не розділяємо, а об'єднуємо саме по інтересах, по потребі, по запитах».

Користувачка центру спільнототворення, проводить заняття з арт-терапії

Відвідувачки та відвідувачі мають можливість ініціювати й організувати активність чи подію. Для цього у центрах спільнототворення переважно не було **формального механізму організації чи затвердження заходів**, які пропонують мешканки та мешканці громади. Натомість люди звертаються до управительки або управителя центру спільнототворення особисто й домовляються про деталі проведення заходу чи активності. Користувачки та користувачі просторами, з якими ми спілкувалися, оцінили таку взаємодію як легку та комфортну для них. Однак така комунікація може бути незрозумілою для інших зацікавлених в організації активностей мешканок і мешканців. Тому важливо, щоб усі люди були поінформовані про такий неформальний спосіб домовитися про організацію активності чи події у просторі.

Окрім організації або відвідування заходів, люди також **долучаються до процесу розвитку й облаштування простору** центрів спільнототворення та нових просторів довкола. Такі процеси облаштування центру можуть водночас відігравати роль розважальної або мистецької активності.

«[...] І створили набір вуличних меблів, які можуть рухатися, переміщатися, для себе, для своїх майбутніх подій, де вони будуть робити вуличні літературники, музичні концерти. І ми вже дуже зачекалися, насправді, в цьому сезоні, щоб прийшло тепло, бо вже дуже хочемо також на вулиці щось робити, ось».

Управителька центру спільнототворення

Також одна з інформанток наводила приклад, що люди, які допомагали створювати центр спільнототворення на волонтерських засадах, згодом ставали активними користувачками та користувачами цього простору. Зокрема, починали більш регулярно брати участь в активностях, заходах (і організовувати їх), відвідувати простір у години його роботи.

«Безумовно, є люди, які на постійній основі у [назва центру спільнототворення] отримують якісь послуги, ходять на тренінги. Хтось прийшов для того, щоб допомогти це створити. На самому початку [...] багато робіт робилися взагалі на волонтерських засадах. І люди, які робили, вони потім почали і ходити. Тобто від моменту цього створення до, фактично, отримання якихось бенефітів від функціонування цього простору».

Управителька центру спільнототворення

Центри спільнототворення є **відкритими для відвідування навіть тоді, коли там не проводять заходи чи активності**. Інформантки й інформанти розповіли, що у цей час відвідувачки та відвідувачі можуть приходити, щоб неформально поспілкуватися між собою, з командою центру, і загалом провести час у комфортному для себе форматі.

«До мене перед школою приходять діти: "Ой, можна ми з вами тут посидимо?" Ну, зробіть собі там каву, вони сидять. Діти приходять, беруть книги собі, також читати додому. Ну, це не так, що ми відкриваємо тоді, коли тільки якесь... якийсь захід».

Управителька центру спільнототворення

Також учасниці й учасники дослідження говорили, що центри спільнототворення завдяки заходам та активностям стають майданчиком, де **спілкуються люди з різним життєвим досвідом, які поза простором не взаємодіяли між собою**. Такими заходами можуть бути як освітні, благодійні, культурні, так і розважальні.

«І ми зробили котяче бінго. В кого було таке, таке, таке, таке, і залишились там, напевно, на 2 години говорити, бо кожен хотів про свого котика розказати просто. Навіть в такий спосіб люди, які ніколи теж не перетиналися, вони такі: “А, я ваш запишу номер [телефону]”. Бо вони знайшли щось спільне, і це дуже прекрасно».

Управителька центру спільнототворення

Результатом такої взаємодії між мешканками та мешканцями громади у просторі є **утворення нових спільнот**. Прикладом є формування молодіжної ради громади, яка нині займається, зокрема, фандрейзингом і створенням проєктів у партнерстві з місцевими органами влади. Також довкола простору центру спільнототворення утворюються спільноти людей з подібним досвідом завдяки роботі груп підтримки, участі у навчальних програмах, активностям з обміну досвідом (зокрема між батьками).

«[...] Щодо спільнот, [...] буває, що проходять зустрічі якоїсь групи населення, які, там, діляться не по віковому признаку, а, там, як матері ветеранів або волонтерів була зустріч».

Користувач центру спільнототворення, організовує заходи для молоді

Також інформанти та інформантки розповідали, що є групи людей, які наразі не є активними відвідувачками та відвідувачами центрів спільнототворення. Вони наголошували, що хотіли б частіше бачити цих людей у просторах центрів спільнототворення, тому намагаються вигадувати додаткові методи їх залучення. Згідно з результатами дослідження, **серед людей, які найрідше з-поміж інших відвідують центри спільнототворення, — люди літнього віку, зокрема чоловіки**. Водночас деякі представниці та представники центрів спільнототворення зазначали, що певні заходи мають популярність серед літніх людей. Зокрема, такими заходами є благодійні та навчальні — наприклад, «Університет третього віку», який пропонує низку навчальних програм для людей старшого віку. Як приклад благодійних подій відзначали створення подарунків для військовослужбовців, які регулярно відвідують жінки старшого віку.

«Вони [жінки старшого віку] у нас такі активні учасниці. І янголи постійно робимо, на постійній основі, передаємо посиочки, таке тепло домашнє. Хто, там, носочки в'яже, хто ще щось. Вони у нас такі постійні. Іноді навіть відвідують і шпиталь».

Користувачка центру спільнототворення, проводить заняття з арт-терапії

Наше дослідження продемонструвало, що створення центрів спільнототворення позитивно вплинуло на активність літніх людей у громаді. Так, **попри те, що люди старшого віку рідше відвідують ці простори, у них з'явилася сама можливість інколи збиратися для спільних активностей** і взаємодіяти між собою та з іншими групами мешканок і мешканців їхньої громади. Таким чином спільноти літніх людей не виключаються з активного життя громади.

«Жіночки золотого віку. І чоловічки золотого віку [збираються у центрах спільнототворення для спільних активностей]. Ну, тобто це ми розуміємо 60 плюс [років]. [...] Вони тут репетиції проводять, співають».

Управитель центру спільнототворення

Деякі інформантки говорили, що ветеранська спільнота наразі дещо рідше користується центром спільнототворення. Так, лише у 3 із 10 центрів говорили про ветеранок і ветеранів як тих, хто найчастіше відвідує центр спільнототворення.

Команди центрів спільнототворення використовують різні **стратегії залучення менш активних мешканок і мешканців громади**. Однією з основних стратегій є створення комфортних умов для участі потенційних учасниць та учасників у заходах чи активностях. Наприклад, центр може організувати доїзд людей до простору для залучення маломобільних людей на деякі заходи. Зокрема, це стосується мешканок і мешканців інших населених пунктів громади. Так, одна з інформанток розповіла, що деякі заходи збирали довкола себе більше людей, якщо центр надавав транспорт для учасниць та учасників. У цьому контексті важливо, щоб фізична доступність центру спільнототворення для маломобільних людей була постійною та не обмежувалася лише певними заходами чи активностями. Також представники команди просторів можуть запрошувати потенційних учасниць та учасників заходів за допомогою телефону, залучати до процесу запрошення місцеві органи влади та

комунальні установи (наприклад, Центр соціальних послуг громади, ЦНАП).

Також інформанти й інформантки розповідали про свій досвід взаємодії та залучення ветеранок, ветеранів і чинних військових до участі в активностях. Зокрема, їхній досвід показує, що часто **першим кроком до взаємодії цих людей з центром спільнототворення є сімейні активності**. Тому команди центрів намагаються запрошувати їх спершу відвідати події разом із сім'єю. А під час події проводять також знайомство з простором, розповідають про те, які активності є у просторі та якими послугами може скористатися ветеран, ветеранка або військові.

«[...] ветерана [залучити] можна в такий простір через родину, через дитину, через дружину, через якісь активності і так далі. У нас ще дуже погано із культурою звернення за психологічною допомогою. У нас ще немає цієї культури такої розвинутої, як, наприклад, на Заході. І через це акцент був зроблений на те, щоб були якісь такі сімейні штуки, через які ветерани почали б заходити».

Управителька центру спільнототворення

Команди центрів спільнототворення використовують різні канали комунікації для інформування про свою діяльність, зокрема про проведення заходів і активностей. Для цього **активно використовують соціальні мережі**, зокрема Facebook, Instagram, Telegram тощо. Водночас через безпечову ситуацію центри спільнототворення намагаються **не публікувати всю інформацію про свою діяльність**. Зокрема, про деякі активності (для дітей або для ветеранок і ветеранів, військовослужбовиць і військовослужбовців) інформують офлайн через поширення друкованих матеріалів або особисто. Також деякі центри спільнототворення застосовують заходи з кібербезпеки — зокрема, намагаються не створювати групи в Telegram, якщо заходи й активності простору зосереджуються на аудиторії ветеранок і ветеранів. Деякі центри спільнототворення також **не поширюють публічно свою адресу**, доступною інформацією є телефон або електронна пошта.

Команди центрів спільнототворення **збирають зворотний зв'язок від відвідувачок і відвідувачів** у різний спосіб. Деякі інформантки та інформанти зазначали, що використовують для цього онлайн-інструменти (онлайн-анкетування)

або проводять офлайн-опитування. Однак переважна більшість управительок та управителів центрів спільнототворення **збирають відгуки і враження від простору особисто через неформальне спілкування** з відвідувачками та відвідувачами.

«Опитування ми робили [...] і була в мене анкета, я її скидувала. [...] Але] більшість це було офлайн [розмови], приходили батьки і ми з ними розмовляли, що б вони хотіли. [...] Анкети — це добре, але мені здається, що якщо це живе спілкування, то ти бачиш реакцію людей, ти чуєш їх».

Управителька центру спільнототворення

Також команди центрів спільнототворення використовують онлайн-інструменти (переважно Google-форми) для попередньої реєстрації людей на заходи, щоб мати змогу планувати кількість відвідувачок і відвідувачів, а також за потреби та можливості організувати проїзд до простору. Переважно такі інструменти використовують команди просторів, які працюють з людьми молодого віку (в тому числі підлітками). При цьому важливо, щоб управительки й управителі центрів спільнототворення враховували те, що онлайн-засоби можуть бути доступні не всім, і пропонували альтернативні шляхи комунікації та залучення.

Інформантки та інформанти міркували і про те, **які активності хотілося б у майбутньому запровадити** в центрах спільнототворення. Найчастіше згадували про **заняття з психологами**, зокрема групові. Вони ділилися, що бачать потребу населення у психологічній підтримці й розуміють, що наразі ця потреба не адресована. Але водночас помічають, що люди все ще не схильні звертатися до психологів. Тому їм видавалося, що гарною ідеєю було б мати таку підтримку серед переліку активностей центрів спільнототворення. Адже відкритість і довіра до заходів, що відбуваються у просторі, могла би сприяти звертанням по психологічну підтримку.

З іншого боку, учасники й учасниці дослідження говорили, що **не все задумане вдається втілити**. Це пов'язано перш за все з потребою у залученні зовнішніх експерток і експертів, які відмовляються приїжджати у громаду. За словами інформанток та інформантів, такі відмови найчастіше пов'язані з невеликими розмірами цільової аудиторії, якої ця подія стосуватиметься. Проте збільшити розміри

цільової аудиторії команда організаторів часто не має можливості через загалом невелику кількість мешканок і мешканців у сільських та селищних громадах.

«От мені б хотілося, можливо, більше навчань проводити для молоді або ще щось. Але ще треба дивитися на запит від молоді. У нас, в принципі, населення невелике, а з них відняти і залишити молодь, а з них молодь, яким щось цікаво, і це там буде взагалі небагато. Тому це важко. Намагаємось, звемо. І тут ще просто експерти, які тренінги проводять, не доїжджають сюди».

Користувач центру спільнототворення, організовує заходи для молоді

Розділ 4 ● Вплив центру спільнотото- творення на громаду та спільноту поза нею

У нашому дослідженні ми намагалися з'ясувати, який вплив центр спільнототворення має на громаду, її мешканок і мешканців та на фізичний простір довкола центру. Також ми мали на меті зафіксувати значення центру спільнототворення й поза його безпосереднім місцем розташування, зокрема у його взаємодії з іншими населеними пунктами громади, іншими громадами й областями.

Простір довкола центру може охоплювати подвір'я (різних розмірів), деякі господарські споруди, частину вулиці тощо. Команди центрів спільнототворення намагаються **адаптувати доступний для них простір** довкола центру під потреби та запити людей і для розширення можливостей проведення активностей та подій.

Деякі центри спільнототворення намагаються **зробити простір довкола центру фізично доступнішим і візуально відкритішим** для мешканок та мешканців громади. Тож простір можна легко побачити з боку вулиці та вільно пройти до території довкола центру спільнототворення. Зокрема, управителька одного з центрів спільнототворення розповіла, що під час створення центру прибрали паркан з фасадного боку, зробивши територію більш відкритою. Зараз, за словами інформантки, мешканки та мешканці частіше затримуються біля простору, можуть комфортно для себе використовувати цю територію. Крім того, цю частину простору стало зручніше використовувати для публічних заходів, бо відсутність додаткових огорожень приваблює більшу кількість людей.

«От оця [територія], типу, яка примикає до вулиці, [...] там раніше був паркан, а коли от це все переробляли і все повністю змінилося в дворику, тоді паркан теж забрали, і це добавило [...] фізичної відкритості. [...] То от, фактично, оця зона перед [центром спільнототворення], вона така прямо максимально... вітринна. Тобто там може навіть просто якийсь там перехожий посидіти на лавочці, хто, там, приходить подивитися мурал або просто перепочити, там, з якимись песиками пройтися повз. Це якщо на щодень, без подій. А під час події, то цю передню зону використовували тільки під час отаких більших, типу ярмарки, розпродажі, тобто це та зона, там, де локальні майстри стоять, ну, типу, там, де можна так само просто сісти і відпочивати. Вона така максимально відкрита, публічна».

Управителька центру спільнототворення

Водночас центри спільнототворення намагаються дотримуватися **балансу між фізичною доступністю,**

відкритістю території довкола простору і потребою людей в анонімності та приватності. Так, утворюється зонувannya території довкола центру спільнототворення, де є як більш публічна та відкрита частина, так і, наприклад, внутрішній двір, якого не видно з боку вулиці або сусідніх ділянок.

«Також [хочемо] облаштувати задню частину будівлі високим парканом, а тут — низеньким. Щоб, ну, з вулиці все було класно видно, а от задню зону, щоб це вже було таке, уєдиньонно, типу, закрита тусовка за потребою. Тому що і ветеранам це не завжди зручно, коли на них дивляться. Молоді це 100% не дуже подобається, коли на них сильно дивляться».

Управитель центру спільнототворення

Територію довкола центрів також **вдосконалюють шляхом участі в інших проектах**, які за своєю місією та аудиторією перегукуються з ідеєю простору спільнототворення. Одна з представниць центру спільнототворення розповіла, що активні мешканки та мешканці громади, які користуються простором, брали участь у розробці такого проекту, зокрема у написанні грантової заявки.

«Ті діти, які ходили сюди, і ми, до речі, казали за це, що було б класно, що якщо були б якісь тренажери на вулиці. І ось ми попали в проєкт наш, [назва проєкту]. Ми [з молодіжною радою] написали заявку, ми пройшли і ось ми його реалізуємо тепер. Також це вийшло звідси, з простору».

Управителька центру спільнототворення

Ми також запитували в інформанток та інформантів про те, чи змінилося щось у просторі населеного пункту поряд із центром спільнототворення після появи центру. Зокрема, чи вплинув новий простір на благоустрій вулиці, на інфраструктуру та пішохідні маршрути у населеному пункті довкола центру спільнототворення. Так, деякі учасниці й учасники дослідження розповіли, що команда центру разом з місцевими мешканками та мешканцями **активно долучаються до озеленення простору довкола центру**. Зокрема, таку діяльність можуть ініціювати люди, які активно відвідують центр спільнототворення.

«Це дуже позитивно вплинуло на благоустрій навіть селища, тому що ми намагаємося облагородити і територію, як отут... У нас [...] клумба є... Да... І ми планували там... [...] Чи газон посадити, чи квіти, чи туї... Ну, щоб це було гарно і красиво».

Управителька центру спільнототворення

«Всі клумби майже посадили мами загиблих. [...] Вони їхали з кладовища, прибирали. [...] І вони заїхали до нас, [...] кажуть: "Дівчата, а давайте посадимо вам квітки". [...] Хтось нарциси з дому приніс, той — півонії, той — ще щось. І вони посадили отут клумбочку і отут клумбочку. [...] Це вони були ініціаторами».

Управителька центру спільнототворення

Серед учасниць та учасників дослідження були ті, які говорили, що спостерігають **пожвавлення руху мешканок і мешканців громади** на вулиці/вулицях довкола центру спільнототворення. Зокрема, це відбувається у дещо менших за кількістю населення громадах, де до появи центру спільнототворення деякі вулиці, включно з центральними, були неактивними.

«Центр селища ожив. От перехрестя ожило. Тому що тут з'явилися люди, ходять сюди люди і бачать, що будівля не просто стоїть. От це от такий вплив».

Управитель центру спільнототворення

Крім цього, створення центру спільнототворення у деяких громадах вплинуло на **формування довкола простору й інших осередків колективної активності** мешканок і мешканців населеного пункту. Так, один із інформантів навів приклад того, що на території неподалік центру спільнототворення почала збиратися більша кількість людей молодого віку.

«Змістився якраз сюди центр молоді, де весь якраз молодіжний двіж, от він більше в цю сторону нашого селища змістився. І вони все одно, якщо навіть кудись ідуть, вони всі зайдуть сюди поздороватися, посидіти 20 хвилин, когось почекати».

Користувач центру спільнототворення, організовує заходи для молоді

Окрім активного руху людей довкола центру спільнототво-

рення, спостерігається також **пожвавлення деякої комерційної діяльності** поряд із простором, а саме — проведення екскурсій. Така діяльність поблизу центру спільнототворення може підвищувати видимість центру та залучати в нього більше людей. Як розповіла одна з інформанток, центр спільнототворення став однією зі станцій у рамках екскурсійного маршруту населеним пунктом громади.

«Стосовно комерційної діяльності більше зверну увагу, напевно, на екскурсії, які приходять сюди. Вони можуть тут зупинитися. Було навіть... Були пропозиції, але вони не закінчились виконанням, щоби там туристична група, яка прогулялась по місцю, щось побачила, зупинилась в [назва центру спільнототворення], і там мала якийсь лекторій, майстер-клас або ще щось».

Управителька центру спільнототворення

Ми також просили учасниць та учасників дослідження розповісти про **інші публічні простори**, які наявні у їхніх населених пунктах і мають схожі з центрами спільнототворення функції. Серед таких просторів інформантки та інформанти називали будинки культури, бібліотеки, навчальні заклади (зокрема школи) та інші комунальні приміщення. Ці простори переважно використовували для проведення активностей та подій до виникнення центрів спільнототворення. При цьому деякі інформантки та інформанти зазначали, що ці приміщення перебувають у незадовільному стані й не мають достатнього технічного оснащення. Інформантки та інформанти зазначали, що для організації активностей чи подій люди **віддають перевагу центрам спільнототворення**, бо ці простори є зручнішими для використання завдяки матеріально-технічному оснащенню та доступності.

«Буває, коли вже у нас зайнятий цей простір, то ми переносимо до бібліотеки. Ну, а так, взагалі, ми намагаємося забронювати саме цей простір, під дати підлаштовуємося, бо зручніше, ніж бібліотека».

Користувачка центру спільнототворення, організовує заходи для дітей

Команди центрів спільнототворення також **взаємодіють з іншими населеними пунктами, громадами й областями**. Інформантки та інформанти розповіли про співпрацю з громадськими організаціями з інших міст, зокрема організацію активності для мешканок і мешканців громади. Також управителі й управительки центрів спільнототворення зазначали, що мешканки та мешканці інших громад відвідували

центр для **запозичення досвіду створення такого простору**. Особливо це стосується тих центрів, які на час створення були єдиними прикладами подібних просторів у районі або області.

«Приїжджали, дивилися, познайомилися з кожною локацією, як створено, що, чого. Вони [мешканки іншої громади] такі: “Клас, у нас такого немає, ми будемо робити”. Вони хаб відкрили в себе».

Користувачка центру спільнототворення, проводить заняття з арт-терапії

Крім запозичення досвіду, мешканки та мешканці інших населених пунктів громади, сусідніх громад або областей також відвідують центри спільнототворення для отримання певної послуги, консультації або беруть участь в активності чи події. Зокрема, залучають мешканців інших громад ті простори, які зосереджені на певній соціальній групі. Таким прикладом є центри спільнототворення, які активно співпрацюють з ветеранською спільнотою та військовими або проводять заходи для внутрішньо переміщених людей.

«Ми нікому не відмовляємо [у відвідинах центру спільнототворення], у нас нема такого, що тільки [назва населеного пункту] і все. Тобто вони всі ветерани».

Управителька центру спільнототворення

Значна частка учасниць та учасників дослідження зазначили, що **поява центру спільнототворення сприяла згуртованості мешканок і мешканців**. У тих громадах, де такий простір є єдиним, особливо оприявилася його ключова роль для формування майданчика для взаємодії та комунікації між місцевими мешканцями та мешканками. Також інформантки та інформанти наголошували на багатофункціональності такого простору: центрами спільнототворення користуються деякі комунальні установи громади (наприклад, у приміщенні простору можуть бути розташовані або використовувати його для окремих заходів Служба у справах дітей, Центр культурних послуг, Молодіжний простір тощо), там проводять культурні, спортивні та інші заходи, збори низових ініціатив мешканок та мешканців, і водночас центри слугують простором для неформального спілкування людей.

«Окрім культурних заходів, тут проходили дуже такі важливі заходи, як ми голосували щодо змін до Статуту громади, голосували тут. Створювали Стратегію розвитку громади, теж тут голосували. Голосували, обговорювали, 60 чи 70 людей було з усієї громади. Соціальні якісь там заходи для людей зі складними життєвими обставинами тут. В принципі, це змінило, я навіть не можу це описати, наскільки [назва центру спільнототворення] змінила в принципі громаду. Це зараз ключове приміщення взагалі для [назва населеного пункту], не вважаючи Будинку громади».

Управитель центру спільнототворення

Також деякі інформантки та інформанти міркували, що поява центру спільнототворення дає **поштовх активності мешканок і мешканців** громади, стимулює їх до більш активної участі в житті громади.

«Тобто десь такі маленькі зачіпки, вони підчіпають цілі якісь такі пласти, і майбутні, можливо, спільноти, які захочуть проявитися в місті, і давати їм простір. І найперше, напевно, давати їм сміливість. Що давайте робіть, дивіться, в нас оті були, і оті були, і от так у нас було, давайте це робити. Вона, напевно, дає свій поштовх. Тому що дуже багато подій зараз твориться в місті, і це круто».

Управителька центру спільнототворення

Окрім того, центр спільнототворення є тим місцем для мешканок і мешканців громад, куди можна звернутися, зокрема, коли зачинаються простори інших ініціатив. Одна з інформанток навела приклад того, як центр спільнототворення прийняв до себе спільноту організації, попередній простір якої зачинили через припинення фінансування.

Також центри спільнототворення стають платформою, де через активності, заходи та надання певних послуг і консультацій громада отримує знання та досвід підтримки певних соціальних груп. Зокрема, йдеться про ті простори, які мають цільову аудиторію. Так, один із учасників дослідження зазначав, що центр спільнототворення дозволив зосередитися на роботі з конкретною групою людей, і завдяки роботі в центрі команда вчиться працювати саме з ветеранською спільнотою, військовослужбовцями та їхніми родинами.

«Вплив простору — те, що це більш така концентрована увага саме до цієї категорії. Ми постійно навчаємося з дівчатами, постійно. Ми постійно думаємо, як в інших країнах це робили».

Користувачка центру спільнототворення, проводить заняття з арт-терапії

Учасниці й учасники дослідження зазначали, що **люди у громаді стають більш обізнаними** у правозахисних темах, комунікації з різними соціальними групами завдяки інформаційним і навчальним заходам, які проводять у центрі спільнототворення. Серед таких заходів згадували навчання для батьків про спілкування з дітьми.

«Більше ми почали проводити інформаційних заходів. І ще в планах багато-багато всього, бо ти бачиш сьогоденні виклики, що потрібно батькам. І з батьками, буває, обговорюєш, чи цікаві вам такі заходи, чи хотіли б ви далі відвідувати ці заходи, чи потрібні вони. Впливають! [...] Батьки стають більше обізнанішими, і в комунікації, бо активно бувають, долучаються до обговорень».

Користувачка центру спільнототворення, організовує заходи для дітей

У деяких громадах через активну участь у діяльності центру спільнототворення в користувачок і користувачів простору **формується відчуття належності до спільноти** довкола центру. Зокрема, одна з інформанток розповіла, що мешканки та мешканці громади об'єднуються довкола простору і формують певну асоціацію себе із ним. Важливо при цьому зазначити, що таке відчуття належності може формувати ідентифікацію як з громадою загалом, так і лише з простором. У другому випадку важливо, щоб команди центрів спільнототворення дбали, аби відчуття ідентифікації з простором згодом перетворювалося на відчуття належності до всієї громади. Це допомагатиме вибудовувати позиціонування центру спільнототворення як частини громади, простору, навколо якого гуртуються мешканці та мешканки.

«По-перше, він їх об'єднав, тому що таке місце, де різні спільноти зустрічаються, але вони об'єднані навколо свого центру, і, скажемо так, навіть ці, кажу, ярмарки якісь ми проводимо. Різні там школи, садочки, просто мами, бабусі, вони вже там представляють [центр спільнототворення]. Вони навіть себе представляють уже не [назва населеного пункту] центр, а це [назва центру спільнототворення]. Ми так кажемо, "[назва центру спільнототворення] робе локацію"».

Управителька центру спільнототворення

Варто також зазначити, що центри спільнототворення та простори довкола них можуть ставати прикладами багатофункціонального некомерційного простору, який доступний усім мешканкам і мешканцям громади. Адже їхнє

функціонування є зразком того, як публічні простори можуть працювати на людиноцентричних засадах — бути відкритими для всіх соціальних груп, фізично доступними та керуватися за горизонтальним, демократичним принципом. Відтак інші спільноти та громади можуть вчитися на цьому досвіді й намагатися створювати подібні простори.

«Мені здається, це, типу, просто приклад трошки іншого, ніж звичай використання відкритого публічного простору, бо інших таких місць поки що немає, і хочеться, щоби це стало натхненням, щоби перетворювати інші місця, яких насправді багато таких, з потенціалом, от в щось таке багатофункціональне, дружнє до людей, безбар'єрне. Ну, зараз принаймні є на що послатися, не десь там, а, типу, що ти можеш сказати, що "отут прикольно було, отак можна працювати". Ну, і ясно, що там тож є ще куди рости, і якісь нюанси, які ми не врахували на території, в тому числі. Але це теж, типу, досвід, з яким далі можна працювати і десь пробувати на основі того досвіду ще щось таке по місту».

Управителька центру спільнототворення

● ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні ми окреслили основні принципи управління та функціонування центрів спільнототворення, їхню роль у житті мешканок і мешканців громади та значення цих просторів у територіальних межах громади та поза нею.

У результаті розмов з учасницями й учасниками дослідження ми виділили низку аспектів, які є ключовими для функціонування центрів спільнототворення. Серед них — зручний і підлаштований під потреби людей фізичний простір; стале фінансування та горизонтальне управління, яке б допомагало людям відчувати простір «своїм», але водночас забезпечувало дотримання правил спільного користування простором; залучення людей і розбудова спільноти навколо центрів із докладанням зусиль для того, щоб усі соціальні групи долучалися до цієї спільноти; використання центрів спільнототворення не лише як місця проведення заходів, а і як простору, де люди можуть поспілкуватися та підтримати одне одного.

Результати дослідження показують, що функціонування центрів спільнототворення протягом першого року після закінчення першої хвилі проекту Community reBuilding було таким:

Фізичний простір

- **Безбар'єрність** центрів спільнототворення позитивно відрізняє такий простір від більшості інших просторів у громадах. Фізична доступність була одним із пріоритетів під час реалізації проекту Community reBuilding. Тож утворені центри є доступними для відвідування різних груп людей, зокрема батьків з дітьми, візками, дітей, людей старшого віку, людей з інвалідністю. Інколи команди центрів спільнототворення стикалися з викликами у вигляді недоступності наявних приміщень для маломобільних людей. Щоб підвищити рівень безбар'єрності навіть в обмежених умовах, вони приймали рішення щодо облаштування необхідної інфраструктури. Зокрема, встановлювали ліфт у будівлях, якщо центр спільнототворення розташовувався на другому поверсі.
- **Зручність розташування** також відіграє значну роль

у функціонуванні центрів спільнототворення. Зокрема, серед просторів, діяльність яких ми вивчали, є такі, які розташовані в центрі населеного пункту або біля інших місць, які люди часто відвідують. До таких просторів належать, зокрема, навчальні заклади, установи соціального захисту. Це сприяє привертанню більшої уваги до центрів спільнототворення.

- Простори центрів спільнототворення наповнені сучасним **матеріально-технічним оснащенням**, яке дозволяє команді простору проводити різні заходи й активності. Технічні можливості, зокрема, дають можливість підліткам та молоді як навчатися, так і організовувати різні активності (до прикладу, кіберспортивні змагання).
- **Наявність кількох кімнат в одному просторі** дозволяє командам центрів спільнототворення одночасно організовувати активності для різної аудиторії так, щоб групам відвідувачок і відвідувачів було комфортно перебувати у центрі.
- Центри спільнототворення намагаються зробити простір довкола центру **фізично доступнішим і візуально відкритішим** для мешканок та мешканців громади. Це дозволяє мешканкам і мешканцям легко потрапити до простору або використовувати територію довкола нього комфортно для себе.
- Центри спільнототворення намагаються дотримуватися **балансу між фізичною доступністю, відкритістю території довкола простору та потребою людей в анонімності та приватності**. Це відбувається шляхом зонування цієї території, де є як більш публічна і відкрита частина, так і, наприклад, внутрішній двір, якого не видно з боку вулиці або сусідніх ділянок.
- Територію довкола центрів спільнототворення також **вдосконалюють шляхом участі в інших проектах**, які перегукуються з ідеєю простору. До таких ініціатив залучають активних мешканок і мешканців громади, зокрема на етапі підготовки грантових заявок.

Управління та фінансування

- Команди центрів спільнототворення переважно намагаються будувати управління простором на засадах **горизонтальної взаємодії**. Зокрема, управительки й

управителі центрів спільнототворення зазначали, що прагнуть залучати мешканок і мешканців громади до ініціювання та реалізації активностей у просторі. Так, мешканці та мешканки громад брали участь в облаштуванні простору і згодом ставали активними користувачками та користувачами, беручи участь або організовуючи різні події. Дехто з цих людей став частиною команди і проводить регулярні активності у просторі. Також мешканки та мешканці інколи ініціюють заходи з, наприклад, озеленення території довкола центрів. Інформантки та інформанти підкреслювали, що саме спільнота є основою існування центрів спільнототворення.

- **Роль команди** центрів спільнототворення є ключовою для управительок та управителів, з якими ми спілкувалися. Склад команди та підходи до управління залежать від фінансування, потреб в адмініструванні, розміру простору та форми власності. Найчастіше команда центру спільнототворення включає керівну, адміністративну та комунікаційну позиції.
- У частини центрів спільнототворення основним джерелом фінансування є **надходження з місцевого бюджету**. Це може стати викликом в умовах зміни пріоритетів розподілу бюджету. Тож командам просторів важливо враховувати це і за можливості диверсифікувати шляхи фінансування.
- Відсутність **оплати праці** команди центру спільнототворення може підривати сталість їхньої роботи: люди змушені поєднувати діяльність у просторі з іншою роботою, що призводить до перевантаження чи звільнення працівниць і працівників. Водночас **мотивація та розуміння цінності простору** дозволяють команді й далі працювати над його розвитком. Це свідчить про те, що для сталого функціонування центру спільнототворення потрібні не лише вмотивовані та віддані цінностям простору люди, а й передбачуване фінансування.
- В умовах нестабільного фінансування команди центрів спільнототворення застосовували різні **стратегії залучення ресурсів**, зокрема оплату комунальних послуг з бюджету територіальної громади, виділення з бюджету громади коштів на заробітні плати, залучення грантових коштів, допомогу місцевих підприємців, проведення заходів на комерційній основі.

Активності та взаємодія з людьми

- Центри спільнототворення є місцями для подій і активностей різного формату та різних аудиторій. Зокрема, вони **готові залучати представниць і представників усіх соціальних груп** незалежно від початкового спрямування простору на одну з них.
- Центри спільнототворення стали майданчиками для взаємодії між соціальними групами мешканок і мешканців громад, де люди з різним життєвим досвідом можуть неформально спілкуватися, ділитися як своїми труднощами, так і приємними подіями. Як зазначали учасниці й учасники нашого дослідження, часто це були люди, які поза простором центру не взаємодіяли одне з одним.
- Найбільш активними користувачками та користувачами й відвідувачами та відвідувачками центрів спільнототворення є молодь, а також жінки з дітьми. Мешканки та мешканці громади мають **можливість ініціювати подію** шляхом неформального усного звернення до управителів. Водночас у випадку браку формальної процедури ініціювання заходу важливо, щоб люди були поінформовані про те, яким чином вони можуть це зробити.
- Рідше центри спільнототворення відвідують літні люди, зокрема чоловіки старшого віку, а також ветерани, ветеранки, чинні військовослужбовці та військовослужбовиці. У зв'язку з цим команди просторів застосовують різні **стратегії залучення менш активних** мешканок і мешканців громади. Серед цих стратегій — акцент на створенні комфортних умов під час планування й організації заходу чи активностей. Зокрема, йдеться про організацію транспорту для людей старшого віку та/або маломобільних людей, залучення ветеранів і військових через сімейні активності, а також персональні запрошення людей, які є цільовою аудиторією заходу, за допомогою телефонних дзвінків. Попри те, що відвідуваність заходів підвищується завдяки забезпеченню транспортом чи персональним запрошенням, ці практики **потребують систематизації та інтеграції у щоденну роботу** центрів спільнототворення.

- Команди центрів спільнототворення активно використовують соціальні мережі для інформування про діяльність центрів і анонсування подій та активностей. При цьому важливо також, щоб команди центрів спільнототворення враховували людей, які не користуються соціальними мережами, і поширювали інформацію також через інші канали комунікації.
- Деякі центри спільнототворення використовують різні інструменти для збирання **зворотного зв'язку** від відвідувачів і відвідувачок, у тому числі онлайн. Однак управительки й управителі центрів спільнототворення віддають перевагу зворотному зв'язку, який отримують під час неформальних розмов з людьми. У цьому контексті важливо досягти сталого, зрозумілого та зручного для різних груп людей механізму надання зворотного зв'язку щодо діяльності просторів.

Міркуючи про вплив центрів спільнототворення на громаду, учасниці й учасники дослідження зазначали, що поява цих просторів **сприяла згуртованості мешканок і мешканців**. У деяких громадах центр став ключовим майданчиком для взаємодії та комунікації між людьми. Крім того, поява цього простору дала поштовх активності мешканок і мешканців, мотивуючи їх брати участь у житті громади. Прикладом такої активності є, зокрема, створення молодіжної ради на основі центру спільнототворення, який об'єднав навколо себе місцеву молодь і дав можливість створювати проекти на користь громади. Важливим також є те, що центри спільнототворення та простори довкола них стали прикладами багатофункціональних некомерційних публічних просторів, які є доступними всім мешканкам і мешканцям громади та працюють на людиноцентричних засадах. Так, ці простори відкриті не лише під час заходів, а й у інший зручний для людей час, фізично доступні для всіх людей, а також управляються за горизонтальним принципом через залучення зацікавлених у діяльності простору людей і наявність регулярного зворотного зв'язку. Відтак інші спільноти та громади можуть переймати досвід створення таких просторів.

Ми також порівнювали роль центрів спільнототворення, яку побачили за результатами дослідження, з початковим задумом, який команда мала при створенні проекту Community

reBuilding. Можемо підсумувати, що центри спільнототворення здебільшого виконують ті функції, яких ми сподівалися досягти. А саме йдеться про такі:

- **Зміцнення соціальних зв'язків і сприяння згуртованості мешканок та мешканців громади.** Люди з різним життєвим досвідом, ідентичностями та поглядами взаємодіють між собою у просторах центрів спільнототворення. Це допомагає людям порозумітися між собою, ділитися своїми досвідами та баченням і обговорювати їх, підтримувати одне одного.
- **Створення інфраструктури для розвитку громадянського суспільства.** Центри спільнототворення стають просторами, де зароджуються та розвиваються локальні ініціативи. Надалі ці ініціативи перетворюються на основу більш сталої активності — до прикладу, місцевих громадських організацій.
- **Доступ до освітніх можливостей для різних соціальних груп.** У центрах спільнототворення мешканки та мешканці різного віку та досвіду здобувають неформальну освіту з різних тем, а також отримують можливість перекваліфікації. Це особливо важливо для людей, які змушені були покинути домівки внаслідок війни та проходити адаптацію в нових спільнотах, а також для ветеранок і ветеранів у процесі їхнього повернення до цивільного життя.
- **Задоволення культурних потреб мешканок і мешканців громади.** Культурні практики є серед тих, які розгортаються у просторах центрів спільнототворення. Мешканки та мешканці громади беруть участь у різних мистецьких, театральних, музичних, спортивних і благодійних заходах. Особливо це актуально для громад, де бракує сучасних публічних просторів для проведення заходів такого спрямування.
- **Доступ до соціальних послуг і підтримки.** Центри спільнототворення є місцем, де мешканки та мешканці громади можуть отримати консультацію, психологічну допомогу, а також послуги, пов'язані з соціальною інтеграцією/реінтеграцією, консультуванням.

Проте ми зафіксували і труднощі, з якими команди центрів спільнототворення зіштовхуються у своїй роботі. Більшість із цих труднощів є критичними і не можуть бути розв'язані самими командами центрів. Тому для того, щоб центри спільнототворення могли й надалі виконувати ці функції, їм **необхідна підтримка** у декількох ключових аспектах.

1. **Досягнення фінансової стійкості центрів спільнототворення.** Необхідною є підтримка можливості центрів спільнототворення забезпечувати оплату праці своєї команди для збереження професійного управління просторами. Також важливою є можливість центрів спільнототворення покривати операційні витрати, витрати на матеріально-технічне оснащення, облаштування та підтримку благоустрою тощо. Адже фінансування на такі витрати часто складно передбачити у грантових проектах.
2. **Розвиток команд центрів спільнототворення.** Оскільки ефективність діяльності центрів спільнототворення залежить від управлінських спроможностей команди, їхніх знань та умінь, необхідно є також підтримка команд у розвитку своїх спроможностей. Зокрема, йдеться про навчання команд просторів щодо способів комунікації про активності простору для приваблення ширшої аудиторії, стратегій залучення найменш активних мешканок і мешканців громади, ефективних інструментів залучення додаткових ресурсів, а також поглиблення навичок управління командами центрів спільнототворення.
3. **Безпека й енергетична стійкість під час війни.** У багатьох центрах спільнототворення немає укриття або не є облаштованим вхід до нього, через що деякі простори змушені зачинятися і не проводити жодні активності під час повітряних тривог. Тому центри спільнототворення потребують підтримки у створенні або облаштуванні укриттів цивільного захисту. Також важливим є збереження енергетичної незалежності цих просторів у разі відключень електроенергії через обстріли української інфраструктури Росією.